

Ориенталистика и прабългаристика

ЦВЕТАНА ТАФРАДЖИЙСКА

(Статията е публикувана в „Проблеми на културата”, 1982, бр. 3)

Всеобщо известна истина е, че езикът е важно, много важно, но не единствено средство, по което може да се съди за произхода на един народ, слял се с друг в далечното минало. Истина, която в продължение на около сто години, дори повече, тюрколозите (предимно езиковеди) най-упорито игнорират за т. нар. Аспарухови българи, за които твърдят, че били тюрки, въз основа на отбелязан в много късни писмени извори лексикон (наричан от тях „език“) на тяхната управляваща върхушка, наброяващ 40 - 50 думи, не повече, сред които значително място заемат титли и звания, имена на хора, които най-лесно се вземат от други народи, в случая от тюрките. При това част от тези думи съвсем не се тълкува на тюркиска почва.

Покрай тази азбучна истина се игнорират и редица други фактори с изключително важно значение. На първо място съобщението на известния арменски историк, живял през V в. сл. Хр., Мовзес Хоренаци, според който прабългарите и аланите са обитавали Кавказ още през II в. пр. Хр. Или почти 500 – 600 години преди нахлуването на хуните в Европа. Известно е, че основното ядро на хуните в Европа са били прадедите на тюрките. От тази гледна, спрямо прабългарите, точка термините хуни и тюрки са равнозначни. Да се признае твърдението на Мовзес Хоренаци за достоверно, би означавало да се отхвърли всякаква мисъл за хунския, т.е. тюркски произход на прабългарите. Ето защо тюрколозите – предимно езиковеди – или съвсем игнорират това съобщение, или в най-добрия случай го обявяват за анахронизъм. Върху този „анахронизъм“ ще се спрем по-нататък. Тук ще отбележим предварително, че съобщението на Мовзес Хоренаци се потвърждава и от китайските извори. А когато източните извори, и на първо място китайските, които са и най-древните, когато източните извори, независимо от западните, твърдят едно и също, не може да става какъвто и да било въпрос за недостоверност, за анахронизъм.

Твърдейки, че прабългарите са били тюрки, тюрколозите не поясняват за коя част от тюрките става въпроси какво са представлявали в етническо отношение самите тюрки, както и техните предшественици - хуните. А между другото сред ориенталистите през последно време все повече се утвърждава мнението, че названията хуни, тюрки, монголи и татари първоначално не са означавали конкретен етнос, а големи политически съюзи от племена и народи с най-различна езикова, етническа

и расова принадлежност, племена и народи, обитавали огромни пространства от Далечния изток до Източна Европа. А това от само себе си означава, че между тях са съществували много тесни, специфични контакти, че през различните исторически периоди, в зависимост от надделяването на определени етноси, подчинените от тях по-малки племена и народи често са възприемали езика на господстващото племе без, разбира се, автоматично да сменят и своя произход, тъй като, както е известно, етническите процеси са много сложно явление. Този процес на смесване между различни племена и народи става особено интензивен през XIII - XIV в., когато в резултат на експанзията на монголо-татарите начело с Чингис хан, огромни маси народи от централноазиатски произход с преобладаване на тюрките се насочват на запад, поради което бива окончателно тюркизирана част от местното ираноезично население на Средна Азия, потомци на което са съвременните тюркоезични узбеки, тюркмени и някои други народи. По същата причина съществуват и тюркизирани монголи (това са предимно отделни, по-малки етнически групи сред тюркоезичните народи на Средна Азия). Съществуват и монголизирани тюрки (част от монголезичните буряти в района на Байкал; такива съществуват и в самата Монголия). Или с оглед на казаното, теорията за тюркския произход на прабългарите не дава, в никакъв случай не дава удовлетворителен отговор на най-важния въпрос: какво е представлявала в етническо отношение онази част от тюрките, към която учените причисляват прабългарите, и дали прабългарите не са били тюркизирани иранци, така както чувашите са тюркизирани угри.

За чувашите се счита, че те са най-преките наследници на волжките българи както по език, така и по кръв, по култура. Това категорично твърдение се базира върху анализа на част от думите в споменатия лексикон на прабългарите, която част, сред съвременните тюркски езици, действително намира обяснение най-вече в чувашки. В случая обаче се игнорират също редица фактори с изключително важно значение. Известно е, че Волжка България се е намирала на територията не на съвременна Чувашия, а на Татарската Автономна Република, че т. нар. казански татари до края на XVIII в. сами са се наричали булгари, някои от техните съседи, например удмуртите, и сега се наричат бигери, а това свързано с неприятни асоциации название на средновековните завоеватели „ татари" се закрепва към това население едва през XIX в. Сред чувашите не е отбелязано (поне ние не сме срещнали) нито едно ономастично название име на човек, географско или етническо название, произлизащо от името българи. Докато сред казанските татари през XIX в., дори и в началото на XX в., са отбелязани не малко фамилни и други имена, произлизащи от името българи. Населението на този край като светини почита всички паметници на материалната култура, оставени от волжките българи, и живее с дълбокото съзнание, че именно те, казанските татари, са най-

преките наследници на волжките българи по кръв и по култура.

Известно е, че Волжка България е била разгромена през XIII в. от монголо-татарите, които разрушават до основи най-големите ѝ градове (Булгар, Биляр, Жукотин, Керменчуг, Сувар), но много скоро след тяхното разрушаване, към края на същия този XIII в., стига своя разцвет град Казан, който не е можел да бъде построен от завоевателите-чергари, неопитни в строителното дело. Очевидно, той е бил построен предимно от местни майстори, от волжките българи, голяма част от които не е била унищожена, нито е мигрирала (татарите са унищожили изцяло жителите на селищата, които са им оказвали съпротива, но дори и сред тях са оставяли живи майсторите, които са използвали за собствени нужди, а жените и децата са заробвали; освен това в писмените извори липсват данни за съдбата на селското население на Волжка България, което вероятно не е пострадало в еднаква степен с градското) - тя е останала да живее в своите земи и образува със завоевателя нов етнос, възприел нейната култура. Голяма приемственост съществува между изкуството на волжките българи и изкуството на съвременните казански татари, приемственост, в която можеш да се убедиш с очите си по време на краткосрочното си пребиваване в Казанския университет през 1973 година. И можете ли да си представите до каква степен бях неприятно изненадана, когато на място разбрах (така ми беше казано), че след проф. Ив. Шишманов, посетил този край преди 80 години, аз се оказах първият български езиковед, при това - монголист, отишъл в родината на волжките българи, и то при такива добри отношения със Съветския съюз! Изследванията на следите, оставени от културата на волжките българи в културата на съвременните казански татари (в това число и в духовната култура), следи, които не носят отпечатък от влиянието на исляма, са много важно звено в изясняването на редица важни въпроси от етногенезиса на прабългарите. Или с други думи» ако чувашите са най-преките наследници на волжките българи по език, то по кръв и по култура това са преди всичко съвременните казански татари, които до края на XVIII в. сами са се наричали българи. Бихме могли да ги сравним със себе си: ние сега не се наричаме траки и не говорим тракийски, но въпреки това ние, съвременните българи, сме най-преките наследници на траките и на тяхната култура. Абсолютно същото право по отношение на волжките българи принадлежи на съвременните казански татари.

Но тук възниква и един друг, много важен проблем, който често пъти тихомълком се отминава, а именно: можели Аспаруховите българи, създали през VII век една държава със славяните, може ли, както често се прави, да се идентифицират с волжките българи, първите подробни писмени сведения за които датират от X век? Преди 300 години, при тогавашното смесване на племената и народите, смесване, особено интензивно в района на Волга - едно естествено кръстовище на племена и

народи от Азия и Европа, цели 300 години са напълно достатъчни за настъпване на дълбоки изменения в етническата структура на населението на Поволжието. Към тях се прибавят още 300-400 години преди създаването на българската държава, през които 300-400 години част от прабългарите, заедно с аланите (и отново с аланите!) е обитавала степите на Южна Русия. И тази смесица от алани и българи, наречена от учените тюрки, тази смесица от алани и българи, известна в науката под названието прабългари, след неколковековно преобладаване на аланите изведнъж се превръща в чисто тюркиска, минава Дунава и образува една държава със славяните! Но какво е станало с аланите - един от основните елементи, взели участие в образуването на осетинската народност, с аланите - пришълци от дълбините на Азия, носители на своя самобитна култура и на език, родствен на персийския? Аланите (като основен компонент на прабългарската общност) изчезват от трудовете на тюрколозите, а под тяхно влияние - и на други учени, но те не изчезват от историческата сцена, защото като близки по език, по култура и в антропогенно отношение на своите многовековни съседи - славяните, те вероятно се сливат с тях още в степите на Южна Русия, а след себе си оставят такива шедьоври на материалната култура като Мадарския конник и дворците в Плиска. Но понеже хуните и техните потомци - тюрките, не са създали такива паметници, подобни на които се срещат само в Кавказ или в Иран, т. е. сред народи, част от които или родствени на които са били аланите или последните европейски арийци (названието алан е осетинска форма на ария, ариец) и понеже езиковата теория за тюркския произход доминира, то за тези паметници съществува мнение, че били построени от майстори-аланци, представете си, извикани от Кавказ! Или още по-точно - те били резултат на чуждо, на иранско влияние! Така пишат и някои наши учени. А истината говори съвсем друго - те са дело на аланите - един от основните елементи, взели участие в образуването на прабългарската общност, отук те са дело на нашия народ, на наши майстори. Анализът на стигналите до нас прабългарски езикови данни показва, че голяма част от тях (и предимно ономастичните названия) не се тълкуват на тюркиска почва (такива са например Балкан, Аспарух, хубав, бери, „вълк“, „сомор“, „мишка“ и др.). Не са тюркски и повечето от титлите и званията, по които се съди за тяхната военна организация и държавно устройство. За титлите хан, каган, тегин, багатур, таркан и др. монголистът П. Аалто (Финландия) и иранистът В. И. Абаев (СССР) доказаха, че са персийски или алански заемки в алтайските езици. Много елементи в религията и обичаите не само на прабългарите, но и на всички народи от централноазиатски произход водят корените си към иранските народи, а през последните 10 - 15 години съветски и монголски археолози (В. Волков, Е. Новгородова, Х. Перле и др.) установиха, че Западна Монголия, т. е. районът на Алтай в древността, докъм I - II в сл. Хр. е бил населяван от скити, за които се знае,

че са били ираноезични (преди това се считаше, че той е бил прародина на тюрките и други народи от хунски произход - оттук и названието алтаистика за науката, която изследва взаимните езикови, исторически и културни връзки между тези народи от древността до наши дни). Удивително е защо българските учени все още не прилагат към прабългарите най-новото в изследванията на учените-специалисти по Централна Азия, преди всичко - на монголистите и иранистите.

След това малко отклонение ще подчертаем, че прабългарите сами са били носители на тази култура и са говорили език, родствен на персийския език, изпитал влиянието на езика на тюрките, които в навечерието на преселването им (на прабългарите) на Балканския полуостров са заемали господстващо положение в степите на Евразия.

Както беше посочено, аланите са били гръбнакът, основата на прабългарската общност в степите на Южна Русия. За това най-красноречиво говорят археологическите находки. Тюрките и въобще хуните са погребвали труповете чрез изгаряне, аланите - чрез полагане. Сред стотиците скелети, разкопани в Южна Русия, скелети, датиращи от периода някъде между IV и VII век сл. Хр., погребаните чрез изгаряне се срещат тук-таме, а чрез полагане, т.е. по алански образец - значително преобладават. И въпреки това, под влияние на езиковата теория за тюркския произход, тюркското „тук-таме” се тълкува като прабългарско, а масовото, аланското - като резултат от по-късното смесване на прабългарите с аланите. В намерените черепи преобладават европеидни черти. Това сигурно също е влияние на аланите, така както Мадарският конник и дворците в Плиска били построени от майстори-алани, извикани от Кавказ! Или още по-точно - всичко друго е влияние, не са влияние само 20-30 думи, взети от тюрките (част от тях приписани на тюрките от тюрколозите). Тук може да възникне и един друг, много важен въпрос: на какво тогава се дължат установените монголоидни примеси в намерените у нас черепи от времето на Аспаруховите българи? Отговорът на този въпрос може да бъде само един: това е резултат от смесването на прабългарите с хуните, смесване, започнало дълго преди Хр., още тогава, когато техните (на прабългарите) прадеди са обитавали Централна Азия, по-точно - територията на съвременен Северен Китай (между езерата Куку-нор на изток и Лобнор на запад, на север - хребета Нан-Шан, на юг - реката Булангир, названието на която стои много близо до балангар - част от прабългарите), завладян от китайците едва през XVII век. В ориенталистиката е доказано, че този район в древността - до първите векове сл. Хр., е бил населяван от източноирански народи. От китайските извори се вижда, че през III в. пр. Хр. хуните, насъскани от китайците, нападат това население (по-точно - така наречените аси или усуню, в европейските извори - алани), в резултат на което една част бива унищожена или асимилирана, оцелялата част мигрира на северозапад

вероятно през района на Алтай, където една част се слива с местното население, другата потегля на запад и постепенно стига Кавказ. По време на тази своя миграция те са имали стълкновения с хуните, при това тези стълкновения не са били нито еднократни, нито кратковременните – те са били съпроводжани от взаимно проникване, от взаимно влияние. Това смесване е било най-характерно за тяхната управляваща върхушка, която, както се вижда от китайските извори, често е имала жени - от хунски произход и даже китайки, - за да укрепва своята власт и да запази предвожданите от нея народни маси. По същите причини е влизала и в съюз с хуните. Но чертите на управляващата върхушка никога не са могли да бъдат определящи за характеристиката на предвожданите I от тях народни маси - нещо, което нерядко е било допускано спрямо т.нар. Аспарухови българи, огромното мнозинство от които, без съмнение не е било от тюркски произход.

Преди да премина към заключението, ще кажа няколко думи за монголистиката, която в представите на нашата научна общественост се свежда едва ли не до изследването на съвременните монголски езици и на монголо-татарското нашествие от XIII в. А това съвсем не е така, защото монголистиката е онази област от ориенталистиката, която най-много и изцяло се занимава с Централна Азия. Тя включва и археологията, изследването на паметниците на материалната и духовна култура на всички племена и народи, обитавали тази огромна територия в древността и по-късно, както и следите, оставени от тях и запазени до наши дни сред нейните сегашни обитатели. Монголистите са онези, които през последните 10 - 15 години доказаха, че Западна Монголия (районът на Алтай) в древността до първите векове на н.е. е била населявана от ираноезични народи, че там е минавала границата между двете раси. Монголистите са онези, които виждат в съвременния монголски народ законен наследник на всичко, останало там както от неговите преки прадеди, така и от прадедите на други народи, обитавали Монголия в древността и по-късно.

Ще кажа няколко думи и за тюркологията. Това, че излизам против теорията за тюркския произход на основната част от прабългарите, съвсем не означава, че излизам против тюркологията като наука, да не говорим за съвременните тюркски народи. Тъкмо обратното - ще напомня, че тюркологията има неограничени заслуги към прабългаристиката, че е играела и ще играе роля в изясняването на редица важни въпроси от историята и етногенезиса на прабългарите. Сред тюрколозите (особено сред езиковедите) има такива големи учени, от трудовете на които винаги съм се възхищавала, най-вече заради голямата прецизност в изследванията. Но в същото време ще подчертая неоспоримия факт, че въпреки тези свои огромни заслуги, бележещи вече над 100-годишна традиция, тюркологията се оказва безпомощна да реши най-важните въпроси, свързани с

прабългарите: какъв е бил техният произход и къде точно сее намирала тяхната прародина. Защото не е достатъчно да кажеш, че са били тюрки - не е изяснен етногенезисът на самите тюрки, нито това, че са дошли от Азия, тъй като Азия е огромна. Оказа се безпомощна, защото тя е само една малка част от ориенталистиката. Окончателната дума по тези въпроси принадлежи на другите области на ориенталистиката и преди всичко - на китаистиката, монголистиката и иранистиката, които (с оглед на богатите писмени сведения за народите от Централна и Средна Азия, както и на следите, оставени там от техни обитатели в далечно минало) ще дадат новото и които все още не са се намесили (досега нито един китаист, монголист или иранист не е взел отношение към прабългарите от гледна точка на своята специалност).

Що се отнася до съвременните тюркски народи, то към тях, както и към всички народи в света, аз имам принципно отношение, защото дълбоко съм убедена, че всеки народ, голям или малък, в това число и всеки тюркски народ, е дал нещо на човечеството или е запазил нещо за човечеството. Но в същото време ще подчертая, че колкото повече се запознавам с трудовете по прабългаристика, толкова повече се убеждавам, че цялата история на прабългаристиката се свежда до борба между различни, бих казала, тенденциозни теории, защото едни учени забравят славяните от Южна Русия, други - аланите, трети - казанските татари, четвърти - монголите, но нито един не забравя тюрките, а когато едни народи се превъзнасят за сметка на други, волно или неволно, винаги и неизбежно се стига до тенденциозни теории - еднакво вредни и еднакво недопустими в науката.

Безспорно е едно: в навечерието на заселването на Балканския полуостров прабългарите са били съюз от племена с различна езикова и етническа принадлежност, но досега поне в езиково отношение е изследван само единият елемент - хунският (т.е. тюркският), който вероятно е преобладавал сред канската върхушка, но не и сред предвожданите от нея народни маси. Моята теза е в полза на иранския произход на основната част от прабългарите, но не считам въпроса за окончателно решен, защото имам предвид смесването на иранските народи с техните съседи. Проблемът за етногенезиса на прабългарите ще бъде окончателно решен в бъдещето, когато на едно място се съберат всички запазени за тях данни (езикови, исторически, археологически, етнографски и ономастачни), които ще бъдат разгледани на широка сравнителна основа със съответните данни за всички народи от степите на Евразия в миналото и сега. И едва тогава етническата принадлежност на прабългарите ще се определи по това, което преобладава.

Накрая отново ще се върна към съобщението на арменския историк Мовсес Хоренаци, според който прабългари и алани са обитавали Кавказ през II в. пр. Хр. Според китайските извори от същия този II в. пр. Хр.

(„История на династията Хан”) в областта между Аралско и Каспийско море се намирало владението Янцай, което според по-късни китайски извори през първите две-три години сл. Хр. започнало да се нарича Алания. Първоначално неговите военни сили превъзхождали тези на средноазиатските тюрки, но в самото начало на новата ера съотношението се изменило на 120 000 към 100 000 в полза на тюрките, в резултат на което аланите станали зависими от последните. Но за нас много по-важно е това, че същите тези китайски извори сочат народа Ян, който плащал като данъци на тюрките кожи на различни гризачи: самури, самсари, хермелини и пр. Народът, за който Мовсес Хоренаци съобщава, че живял заедно с аланите в Кавказ през II в. пр. Хр., за който от археологическите находки и гръцките писмени извори се вижда, че е обитавал заедно с аланите степите на Южна Русия, за който по-късните арабски автори твърдят, че се е занимавал с лов на самури, с обработка на кожи най-вече - от самури, че е водел широка търговия със самурени кожи, плащал е като данъци на тюркоезичните хазари самурени кожи, дори и името на който не случайно произлиза от названието на животното самур, са били прабългарите, наречени от китайците Ян! Но китайските извори категорично подчертават и друго: голямата зависимост на аланите и българите от тюрките. Ето с какво се обяснява влиянието на тюрките върху езика и антропогенния облик на прабългарите!

С оглед на всичко, казано дотук, се очертава следният основен извод: първоначалните живелища на прабългарите са се намирили на територията на съвременен Северен Китай, завладян от китайците едва преди няколко века. От китайските извори се вижда, че през III в. пр. Хр. хуните, насъскани от китайците, нападат местното ираноезично население, в резултат на което една част бива унищожена или асимилирана, оцелялата мигрира на северозапад, най-вероятно - през Алтай, който тогава е бил владение също на ираноезични народи. Там една част остава и се смесва със заварените от нея обитатели. Другата част потегляна запад и постепенно стига Кавказ. След заселването си в Кавказ те се разделят на три части: първата част остава в Кавказ и без да бъде асимилирана, взема участие в образуването на осетинската народност. Втората част се заселва край Волга, където главно между X-XI век бива тюркизирана (през IX век Ибн Фадлан навсякъде нарича волжките българи славяни, защото очевидно са имали нещо много близко със славяните, за разлика от техните съседи - хазари, башкири и печенеги, които навсякъде нарича тюрки. В своята „Книга” Ибн Фадлан отделя цяла глава за русите в гр. Булгар, което говори най-малко за силна славянска струя сред волжките българи). Третата част се насочва на запад и през 300 – 400 годишното си пребиваване в степите на Южна Русия бива или славянизирана, или най-малкото попада под силното влияние на славяните (писмените извори многократно отбелязват многобройните антски племена като техни съседи

от север). Иначе не може да се обясни лекото, безконфликтно, доброволно сливане на двата народа - славяни и прабългари, в един народ и образуването на една държава (приетото в нашата историческа наука схващане на проф. В. Златарски, който надценява ролята на доведените от Аспарух орди в сравнение с тези на заварените от него славяни, за федеративния характер на това обединение, въз основа на общността на техните политически интереси спрямо Византия, не е преминало, защото дори една федерация при тогавашните условия би се оказала нетрайна без наличието на езикова култура и етническа близост между двата елемента; освен това заварените от Аспарух славяни вече са били пред прага на създаването на своя държава. Не случайно и първите нейни столици Плиска и Преслав носят славянски имена, а почти всички термини от държавно-политическото им устройство, както вече посочих, са от ирански произход - иранските народи са родствени на славяните; цялата територия между Дунав и Днепър, докдето се е простирала българската държава, дълго след нейното основаване е била населена от славяни). Тук не става въпрос за някакъв обикновен съюз, а за нещо много сериозно: образуване на една държава, което е невъзможно без наличие на близост в езика, културата и не на последно място - в антропогенно отношение. Такава близост очевидно е съществувала, но нейните корени трябва да се търсят в степите на Южна Русия. Всъщност, не е толкова важно (важно е, разбира се, но не е от първостепенно значение) какво са представлявали преди заселването им в Кавказ и на Волга - дори и да са били хуни (т.е. тюрки), аз съм на друго мнение - че са били източни иранци. Много по-важно е друго - какви са били контактите им със славяните (антите) от Южна Русия. Откъде дойдоха тукашните славяни? От север, а именно там, в района на Днепър, през който минават прабългарите и докдето се е простирала тяхната държава, малко по-късно възниква Киевска Русия.

В заключение ще подчертая, че не може човек да не се възхищава от такива учени-историци като академик П. Державин, проф. Б. Смирнов, проф. С. Толстов, проф. Ал. Бурмов, проф. В. Бешевлиев, проф. Д. Ангелов, доц. В. Гюзелев, анторополога Цв. Кръстанов и някои други учени, които въпреки липсата на достатъчна, за да не кажа - никаква подкрепа от страна на ориенталистите, най-вече на ориенталистите-езиковеди, в една или друга степен са се осмелявали да вдигнат глас срещу тази толкова несъстоятелна и толкова тенденциозна теория за хунския (тюркския) произход на прабългарите. Ще бъда щастлива, ако моят труд на ориенталист бъде посрещнат като една скромна подкрепа в полза на техните мнение. Ще напомня, че тази теория е била създадена преди войната, създадена е предимно от немски, унгарски и някои други западноевропейски тюрколози (проф. В. Златарски я открива въз основа на техните трудове, а това са трудове на тюрколози, които не разглеждат езиковите, и особено - ономастичните названия на широка сравнителна

основа с ономастиката на други, не тюркски източни народи, а между другото, повечето от тези названия и на първо място — етническите, не се тълкуват на тюркска почва и не принадлежат само на тюрките. Така например беше доказано (от проф. Г. Василевич), че коренът на названието Дуло, а именно дул, е дал най-много производни (няколко десетки) в етническите названия на тунгусите. Същото се отнася и за названията Коригир, Баян и Сал – част от прабългарите. Най-малко етнически названия от тях се срещат сред тюрките. Проф. В. Златарски не е бил ориенталист и е имал под ръка само онова, което са предлагали тюрколзите. След неговата смърт изминаха повече от 40 години - дълъг период, през който всички области на ориенталистиката отидоха далеч напред, което означава, че много въпроси на прабългаристиката трябва да се разгледат в нова светлина). Част от тях са били честни учени, но сред тях се срещат и такива, за които не може да се каже, че са се отличавали с особени симпатии към славяните - тъкмо обратното - в техните трудове рязко се очертава стремежът към омаловажаване ролята на славяните в историята и етногенезиса на народите от Източна Европа. Ярък пример в това отношение е буржоазният учен-тюрколог проф. Валиди Тоган, който в своя труд за пътешествието на Ибн Фадлан по Волга, издаден на немски език през 1941 година в Германия, под термина „славяни" (така Ибн Фадлан нарича волжките българи), разбира угроезичните народи от Поволжието, германците и даже енисейските киргизи с една дума всичко друго, само не и славяните, които през IX век са били значителен елемент сред населението от Поволжието. Плод на такова отношение към славяните е и създадената от буржоазните учени теория за хунския произход на прабългарите, която в крайна сметка цели отдалечаване на съвременните българи от славяните. Тук му е мястото да отбележа, че мнозинството съвременни български учени поддържа тази теория, но не бива да бъдат упреквани, защото ориенталистите (а българските ориенталисти се броят на пръсти, защото нашата ориенталистика прави първите си крачки) не са им предложили друг избор; повечето я поддържат просто по инерция, други - поради недостатъчно познаване на най-новите открития на специалистите по Централна Азия (най-вече - трудовете на монголистите).

Не съм специалист по славяните, но ще напомня, че откакто съществуват, те имат една много зла участ: да бъдат между чука и наковалнята, защото първи в Европа са изпитали върху себе си ударите на азиатските орди, първи са ги разгромявали и спасявайки себе си, са спасявали и Западна Европа, както и по-късно неведнъж са спасявали Азия от ударите на западноевропейските орди, но за съжаление не рядко вместо признателност са получавали тъкмо обратното. Прав е Пушкин, като казва: „В отношението си към Русия (ще добавим въобще към славяните) Европа винаги е била колкото невежа, толкова и неблагодарна!”

БИБЛИОГРАФИЯ

С. М. Абрамзон, Киргизы и их этногенетические и историко-культурные связи. Л., 1971.

Древнетюркский словарь. К., 1969.

В. М. Жирмунский. Введение в изучение эпоса „Манас“. В кн.: „Тюркский героический Л., 1974

В. М. Жирмунский. Сказание об Алпамыше. В кн.: „Тюркский героический эпос“. Л., 1974.

С. А. Козин. Сокровенное сказание. Монгольская хроника под названием *Mongolun niyusa tubuyan*. Юан Чао Ви Ши. Монгольский обыденный сборник. М. - Л., 1941.

Г. М. Потанин. Тунгутско-Тибетская окраина Китая и Центральная Монголия. М. - Л., 1941.

Рашид-ад-Дин. Сборник летописей. Том I, кн. 1 и 2, М.-Л., 1952; Том 2, М.-Л., 1960.

И. Россохин, А. Леонтьев. обстоятельное описание о происхождении всего манджурского народа и войска, в осьми знаменах состоящего. Том I - XVI. СПб., 1784.

Р. Сефтерски. Праболгарские родо-племенные названия в свете волжских и алтайских тюркских языков. В кн. *Actes du XI Congres international des Onomastiques*. С, 1975.

В. Симеонов. Топонимия и география. В сп.: „Известия на българското географско дружество“, книга VII (XVII), 1967.

Сравнительный словарь тунгусо-маньчжурских языков. Л., 1975.

Цв. Тафраджийска. Монгол-българские языковые соответствия. В кн.: Олон улсын монголч эрдэмтний II их хурал (Втори международен конгрес на монголистите), II боть. Уланбаатар, 1973.

Цв. Тафраджийска. Мотивы выбора личных имен древних монголов (на материале „Сокровенного сказания“ - XIII в.) В: *Годишник на Софийския университет, Факултет по западни филологии*, т. XVIII, 1974. София, 1976.

Ив. Д. Шишманов. Критичен преглед на въпроса за произхода на прабългарите и етимологията на името „българин“. СбНУ. Т. XVI-XVII. С, 1900.

O. Pritsak. Das Abakan und Culymtürkische und das Schorische, Philolitturcicae fundamenta, V. Wiesbaden, 1959.